

Pojęcia kluczowe: prawo do obrony, przedstawienie zarzutów, podejrzany, zakaz dowodowy, rzetelny proces

Artykuły

Adam Bułat, Jarosław Wyrębski

SKUTKI PROCESOWE BRAKU NIEZWŁOCZNEGO POSTAWIENIA ZARZUTÓW

Przedmiotem niniejszego artykułu są rozważania, jakie są skutki procesowe nieprzedstawienia zarzutów przez organy procesowe realizujące funkcję ścigania pomimo zaistnienia ustawowych powodów do inauguracji kolejnego etapu postępowania związanego z jego nakierowaniem przeciwko określonej osobie. W szczególności analiza będzie koncentrowała się na skutkach wynikających zarówno z uniemożliwienia podejrzanemu, jako stronie postępowania, możliwości działania w procesie i korzystania z przysługujących mu uprawnień, jak również na konsekwencjach związanych z prowadzeniem przez organy procesowe postępowania dowodowego w nieodpowiedniej fazie postępowania przygotowawczego – właśnie z uwagi na nieuzasadnione dalsze toczenie postępowania *in rem* wynikające z braku podjęcia stosownej decyzji procesowej przez uprawniony organ ścigania.

WPROWADZENIE

W procesie karnym prawo do obrony stanowi podstawowe uprawnienie oskarżonego, jako biernej strony toczącego się postępowania. W ramach procesu karnego realizacja tego prawa następuje zarówno w aspekcie materialnym, obejmującym całokształt uprawnień i gwarancji pozwalających oskarżonemu osobiście odpierać procesowo oskarżenie kierowane przeciwko niemu, jak również w aspekcie formalnym wskazującym możliwość korzystania z pomocy obrońcy. W doktrynie karnoprosesowej M. Cieślak¹ zwracał uwagę na potrzebę rozróżniania pojęć: zasada prawa do obrony, którą definiował jako „dyrektywę uprawniającą, która daje oskarżonemu podmiotowe prawo do obrony”, i prawo do obrony, określając je jako „zespół uprawnień obrończych w procesie”,

¹ M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984 (w:) M. Cieślak, *Dzieła wybrane*, red. S. Waltoś, Kraków 2011, t. 2, s. 216.

aż wreszcie pojęcia obrony – jako funkcji procesowej oznaczającej „działalność skierowaną ku ochronie interesów oskarżonego w procesie”. W szczególności warte podkreślenia jest trafne ujęcie M. Cieślaka funkcji procesowej obrony jako wtórnej i pochodnej reakcji na ściganie. „Tam gdzie nie ma ścigania, obrona traci logiczny sens”². Funkcja procesowa obrony została również określona przez J. Skorupkę jako działalność „skierowana na ochronę praw oraz interesów oskarżonego (podejrzanego) i zmierzająca do uzyskania dla niego najkorzystniejszego rozstrzygnięcia”³.

Na etapie postępowania przygotowawczego funkcje ścigania oraz rozstrzygnięcia kumulują organy śledztwa i dochodzenia – jako ograny prowadzące postępowanie przygotowawcze⁴. Taki model obowiązującego postępowania przygotowawczego wpływa bezpośrednio na trzecią funkcję procesową obrony karnej, a w szczególności na działalność procesową jego uczestników, którymi są podejrzany i jego obrońca.

Definicja ustawowa podejrzanego określona w art. 71 § 1 k.p.k.⁵ podkreśla powyższą zależność w sposób bezpośredni. Zgodnie z nią status biernej strony postępowania karnego jest uzależniony od określonej aktywności organów ścigania, jakimi są prokurator i Policja, które kreuują ten status przez zastosowanie instytucji przedstawienia zarzutów – co powoduje przejście fazy postępowania przygotowawczego z fazy *in rem* w fazę postępowania przeciwko określonej osobie (*in personam*). Bezpośrednim skutkiem procesowym realizacji przez organy procesowe instytucji przedstawienia zarzutów jest realna gwarancja umożliwienia podejrzanemu realizacji jego prawa do obrony w toczącym się procesie, i to w odpowiednim momencie jego przebiegu w stadium przygotowawczym.

I. PODSTAWA FAKTYCZNA I MOMENT DLA REALIZACJI OBOWIĄZKU PRZEDSTAWIENIA ZARZUTÓW

Konkretyzacja podmiotowa biernej strony postępowania wyłącznie w oparciu o decyzję procesową organu procesowego, realizującego przede wszystkim w postępowaniu przygotowawczym funkcję procesową ścigania, została zakorzeniona w roku 1956 na mocy przepisów dekretu z 21.12.1955 r. o zmianie przepisów postępowania karnego⁶, który wprowadził do procesu karnego instytucję przedstawienia zarzutów (art. 237 § 1 k.p.k. z 1928 r.). Ustawą z 18.06.1959 r. o zmianie przepisów postępowania karnego⁷ wprowadzono możliwość, w określonej sytuacji procesowej, przesłuchania osoby w charakterze podejrzanego

² M. Cieślak, *Polska procedura karna...*, s. 381.

³ J. Skorupka, *Proces karny*, red. J. Skorupka, Warszawa 2020, s. 86.

⁴ J. Skorupka, *Proces karny...*, s. 89; P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Zakamycze 2006, s. 558.

⁵ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm.), dalej: k.p.k.

⁶ Dz.U. z 1955 r. nr 46 poz. 309.

⁷ Dz.U. z 1959 r. nr 36 poz. 229.

przed wydaniem postanowienia o przedstawieniu zarzutów (art. 237 § 4 k.p.k. z 1928 r.) – czyniąc ustawowy wyjątek względem dotychczasowej normatywnej regulacji instytucji przedstawienia zarzutów.

Instytucja ta, pomimo wprowadzanych do niej niewielkich zmian przez kolejne uregulowania w Kodeksach postępowania karnego z 1969 r. oraz z 1997 r., w swojej zasadniczej funkcji, tj. kreacji osoby podejrzanego i arbitralnego ustalenia momentu realizacji prawa do obrony przez organ ścigania, jest niezmienna. W literaturze, już od początku⁸ obowiązywania tej instytucji, jak i obecnie⁹, wskazuje się, że instytucja ta jest zbudowana na wzór znanej radzieckiemu ustawodawstwu instytucji pociągnięcia do odpowiedzialności karnej i ogłoszenia oskarżenia. Jednocześnie od wejścia w życie instytucji przedstawienia zarzutów wskazywano obowiązek ustawowy jej wprowadzenia do procesu przez organ prowadzący postępowanie przygotowawcze¹⁰, jak i jej gwarancyjny charakter, który powoduje, że w ujęciu czynności śledczej powinna ona stanowić wstępną czynność otwierającą śledztwo przeciw określonej osobie, a nie czynność końcową. Tym samym, przestrzegając przed praktyką sprzeczną z założeniami nowelizacji, sprowadzającą się do czynności końcowej prowadzonego postępowania, wyraźnie podnoszono, iż: „Nie na tym polega przestrzeganie praw podejrzanego, że wykonuje się wszelkie czynności przeciw określonej osobie, gdy ta w ogóle bronić się ani też korzystać z elementarnych praw procesowych nie może”¹¹. Dodatkowo wyrażano pogląd, że instytucja przedstawienia zarzutu stanowi „zapórę przeciwko pochopnemu stawianiu obywatela w sytuacji podejrzanego i stosowania środków zapobiegawczych w stosunku do osoby, co do której brak dostatecznych dowodów przemawiających za popełnieniem przez nią przestępstwa”¹².

Przesłanką materialną, poprzedzającą spersonalizowanie procesu karnego¹³, musi być określony stopień uprawdopodobnienia zarzutu wskazany w treści art. 313 § 1 k.p.k., tj. uzasadnione dostatecznie podejrzenie popełnienia czynu przez określoną osobę, jako dostateczna podstawa faktyczna postawienia określonej osoby w stan podejrzenia¹⁴. Dostateczność w tym przypadku należy traktować jako minimum i odnosić zarówno do faktu popełnienia przestęp-

⁸ L. Schaff, *Nowa reforma postępowania przygotowawczego*, „Państwo i Prawo” 1956/3, s. 505.

⁹ D. Kaczorkiewicz, D. Tarnowska, *Instytucja przedstawienia zarzutów i jej konsekwencje procesowe*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2011/1, s. 139.

¹⁰ M. Siewierski, *Nowa reforma postępowania przygotowawczego i zmiana przepisów o rewizji nadzwyczajnej*, „Nowe Prawo” 1958/4, s. 3.

¹¹ L. Schaff, *Nowa reforma...*, s. 505–306, uwagi krytyczne do poglądów M. Frenkla zawarte w piśmie 10.

¹² L. Penner, *O zmianie przepisów Kodeksu postępowania karnego*, „Nowe Prawo” 1956/2, s. 43.

¹³ K. Woźniewski, *Glosa do postanowienia SN z 24.04.2007 r., IV KK 31/07*, „Gdańskie Studia Prawnicze. Przegląd Orzecznictwa” 2008/1, s. 116.

¹⁴ A. Stefański, *Czynność przedstawienia zarzutów*, „Prokuratura i Prawo” 2013/7–8, s. 21.

stwa, jak i do osoby sprawcy¹⁵. O istnieniu odpowiedniego *quantum* dowodów¹⁶, stanowiącego punkt wyjścia do sporządzenia postanowienia o przedstawieniu zarzutów, a w konsekwencji uzyskania statusu podejrzanego jako strony postępowania, będzie wyłącznie decydował organ ścigania po przeprowadzeniu arbitralnej analizy i oceny zebranego w sprawie materiału dowodowego. Sama zaś decyzja procesowa powinna być oparta na całokształcie zebranego w sprawie materiału dowodowego, i to zarówno obciążającego, jak i przemawiającego na korzyść określonej osoby¹⁷. Oczywiście przedstawienie zarzutów jest ustawowym obowiązkiem organu procesowego, co wynika z użycia przez ustawodawcę sformułowania „sporządza postanowienie o przedstawieniu zarzutów”. Jednakże realizacja tego obowiązku przez organ procesowy jest poprzedzona zawsze subiektywną oceną zebranych dowodów i ustaleń w konkretnej sprawie¹⁸.

S. Stachowiak zwraca uwagę, że zasadnicze znaczenie ma nie tylko podstawa, ale również czas, kiedy należy przedstawić zarzuty danej osobie. Opiera swój wywód na określonym balansie odpowiedzialności organów procesowych, wynikającej z jednej strony z nieuzasadnionego i przedwczesnego uwikłania osoby w tok postępowania karnego, a z drugiej strony wyraźnie wskazuje niedopuszczalność sytuacji toczenia postępowania w fazie *in rem*, kiedy sprawca przestępstwa jest znany i pozbawia się go w ten sposób możliwości działania¹⁹.

Dodatkowo F. Prusak podkreśla, że sytuacje związane z niewłaściwym momentem przedstawienia zarzutów powodują nie tylko naruszenie postanowień ustawy, lecz również prawnie chronionych interesów podejrzanego i jego możliwości obrony. Natomiast opóźnienie przedstawienia zarzutów jest dodatkowo powodowane niewłaściwym dążeniem organów ścigania do ustalenia wszystkich okoliczności do chwili przedstawienia zarzutów – co nie tylko powoduje wyczerpanie na tym etapie zadań postępowania przygotowawczego, lecz również w konsekwencji utrudnia lub wręcz eliminuje aktywność dowodową samego oskarżonego²⁰.

Niewątpliwie moment przedstawienia zarzutów ze strony organu ścigania ma bezpośredni wpływ na realizację prawa do obrony w toczącym się postępowaniu, gdy postępowanie toczy się w fazie *in rem* i są wykonywane istotne czynności procesowe, w tym czynności o niepowtarzalnym charakterze, a stan dowodowy przemawia za realizacją instytucji przedstawienia zarzutu, która ma mieć przecież charakter gwarancyjny. Zbyt późne przedstawienie zarzutu uniemożliwia realizację podejrzanemu prawa do obrony i podejmowania ade-

¹⁵ A. Stefański, *Czynność...*, s. 22.

¹⁶ J. Kosonoga (w:) *System Prawa Karnego Procesowego*, red. P. Hofmański, t. 10, *Postępowanie przygotowawcze*, red. A. Stefański, Warszawa 2016, s. 742 i 744; A. Stefański, *Czynność...*, s. 24.

¹⁷ D. Kaczorkiewicz, D. Tarnowska, *Instytucja...*, s. 142.

¹⁸ A. Stefański, *Skuteczność przedstawienia zarzutów*, „Prokuratura i Prawo” 2013/6, s. 29.

¹⁹ S. Stachowiak, *Przedstawienie zarzutów w kontekście postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1999/2, s. 28.

²⁰ F. Prusak, *Problematyka określenia momentu stosownego do przedstawienia zarzutów*, „Palestra” 1972/6, s. 51–52.

kwatnych działań w stosunku do przebiegu dynamiki czynności procesowych, albowiem nie dysponuje on statusem strony postępowania, której kreacja jest uwarunkowana wyłącznie decyzją organu ścigania. Z reguły taka sytuacja wynika z taktyki procesowej organów ścigania i zmierza do opóźniania przedstawienia zarzutów – co jest w doktrynie słusznie krytykowane i wskazywane jako manipulowanie „ze szkodą dla interesów podejrzanego, który nie może składać w odpowiednim czasie wyjaśnień i wniosków dowodowych oraz uczestniczyć w czynnościach dowodowych”²¹, lub uwypuklane jest, że „bez względu bowiem na przyjmowaną taktykę prowadzenia śledztwa lub dochodzenia, nie można wykorzystywać u podejrzanego braku świadomości przysługujących mu praw jako instrumentu socjotechnicznego nawet wtedy, gdyby z praktycznego punktu widzenia taka nieświadomość – szczególnie w kwestii prawa do odmowy składania wyjaśnień, korzystania z pomocy obrońcy, mogła w ocenie organów ścigania korzystnie wpływać na bieg śledztwa lub dochodzenia, w związku z problematyką gromadzenia materiału dowodowego”²².

W przypadku zwykłego przedstawienia zarzutów, zgodnie z art. 313 § 1 k.p.k., jest to ciąg czynności procesowych sprowadzających się do: sporządzenia postanowienia o przedstawieniu zarzutów, będącego pierwszą czynnością inaugurującą przedstawienie zarzutów²³, jego niezwłocznego ogłoszenia podejrzanemu oraz przystąpienia do jego przesłuchania – chyba że ogłoszenie postanowienia lub przesłuchanie podejrzanego nie jest możliwe z powodu ukrywania się lub nieobecności w kraju. Oznacza to, że do momentu przesłuchania podejrzanego nie dochodzi do wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów, lecz nie dotyczy to wyjątkowych sytuacji, kiedy podejrzany ukrywa się lub jest nieobecny w kraju²⁴. W tych wyjątkowych przypadkach, w których niezwłoczna promulgacja nie jest możliwa, dla skuteczności czynności przedstawienia zarzutów ma zastosowanie zredukowana forma przedstawienia zarzutów sprowadzająca się do sporządzenia postanowienia o przedstawieniu zarzutów²⁵. W doktrynie podkreśla się, że tylko w tych wyjątkowych przypadkach przedstawienie zarzutów staje się skuteczne z chwilą sporządzenia postanowienia o przedstawieniu zarzutów i aktualnie obowiązujący katalog wyjątków jest katalogiem zamkniętym²⁶. Tym samym, w przypadku pełnej formy przedstawienia zarzutów, dopiero z chwilą przystąpienia do przesłuchania podejrzanego zostanie wykreowany status biernej strony postępowania.

Uproszczona forma przedstawienia zarzutów jest przewidziana w ramach czynności w niezbędnym zakresie w trybie art. 308 § 2 k.p.k. oraz w dochodze-

²¹ A. Stefański, *Skuteczność...*, s. 30.

²² A. Gerecka-Żołyńska, *Przedstawienie zarzutu podejrzanemu w świetle dyrektywy rzetelnego procesu (w:) Prawo wobec wyzwań współczesności*, red. P. Wiliński, Poznań 2004, s. 297.

²³ A. Stefański, *Czynność...*, s. 21.

²⁴ A. Stefański, *Czynność...*, s. 24.

²⁵ K. Woźniewski, *Glosa...*, s. 116.

²⁶ A. Stefański, *Skuteczność...*, s. 20.

niu w oparciu o art. 325 § 2 k.p.k. i redukcja instytucji sprowadza się do zaniechania sporządzania postanowienia o przedstawieniu zarzutów i przesłuchania osoby podejrzanej po powiadomieniu jej o treści zarzutu. Wówczas osobą taką uważa się za podejrzanego od momentu rozpoczęcia przesłuchania²⁷. Specyfiką formy przedstawienia zarzutów w trybie art. 308 § 2 k.p.k. jest odwrócenie chronologii sekwencji przedstawiania zarzutów, ponieważ w pierwszej kolejności dochodzi do poinformowania o treści zarzutów osoby podejrzanej, a następnie do jej przesłuchania. Dopiero na późniejszym etapie dochodzi ewentualnie do sporządzenia postanowienia o przedstawieniu zarzutów. Do arbitralnej decyzji organów ścigania należy ocena, czy w konkretnej sytuacji zachodzi „wypadek niecierpiący zwłoki” i czy zostanie wykreowana bierna strona postępowania karnego, a w konsekwencji możliwość realizacji szeregu uprawnień procesowych. Także w postępowaniu przyspieszonym, co zostało określone w art. 517c § 1 k.p.k., w przypadku prowadzenia dochodzenia nie jest wydawane postanowienie o przedstawieniu zarzutu, a samo dochodzenie można ograniczyć do przesłuchania osoby podejrzanej w charakterze podejrzanego. Wyraźnie podkreśla się w doktrynie, że „uproszczony charakter przedstawienia zarzutów nie oznacza jakichkolwiek redukcji w odniesieniu do przesłanki materialnej”, która wyznacza odpowiednio wysoki poziom uprawdopodobnienia zarzutu²⁸.

II. CHARAKTER CZYNNOŚCI PRZEDSTAWIENIA ZARZUTÓW ORAZ TERMIN JEJ REALIZACJI

Na mocy art. 313 § 1 k.p.k. jeżeli dane istniejące w chwili wszczęcia śledztwa lub zebrane w jego toku uzasadniają dostatecznie podejrzenie, że czyn popełniła określona osoba, sporządza się postanowienie o przedstawieniu zarzutów, ogłasza je niezwłocznie podejrzanemu i przesłuchuje się go, chyba że ogłoszenie postanowienia lub przesłuchanie podejrzanego nie jest możliwe z powodu jego ukrywania się lub nieobecności w kraju. Podkreślić przy tym należy, że w polskim systemie prawa karnego procesowego dopuszcza się występowanie terminów określonych nie ściśle w dniach, miesiącach lub latach, a relatywnie, w odniesieniu do danego układu procesowego²⁹. Pełnią one tę samą funkcję co terminy ściśle, a więc wskazują prawidłową sekwencyjność poszczególnych czynności procesowych, przyczyniając się tym samym do realizacji standardu rzetelnego procesu³⁰.

Taką właśnie funkcję pełni termin wskazany w art. 313 § 1 k.p.k. Przepis ten zobowiązuje organy prowadzące śledztwo, od momentu sporządzenia postanowienia do niezwłocznego postawienia zarzutów osobie (niezwłoczne ogłoszenie podejrzanemu postanowienia o przedstawieniu zarzutów i niezwłoczne jego przesłuchanie), co do której istnieje dostateczne podejrzenie, że popełniła czyn

²⁷ A. Stefański, *Skuteczność...*, s. 24.

²⁸ K. Woźniewski, *Glosa...*, s. 116.

²⁹ Zob. B. Janusz-Pohl (w:) *Polski proces karny*, red. P. Wiliński, Warszawa 2020, s. 155.

³⁰ B. Janusz-Pohl (w:) *Polski...*, s. 155.

zabroniony. Moment, w którym prawo obliuguje organy procesowe do przeprowadzenia czynności postawienia zarzutów, jest jednocześnie momentem, w którym w stosunku do konkretnej osoby materializują się instytucje procesowe stanowiące realizację prawa do obrony. Regulacja ta ma charakter gwarancyjny – od tego momentu osoba podejrzana staje się podejrzanym w rozumieniu art. 71 § 1 k.p.k., a co za tym idzie, w toczącym się śledztwie (dochodzeniu) przysługuje jej między innymi prawo do składania wyjaśnień, prawo do zapoznawania się z aktami sprawy, prawo do składania wniosków dowodowych, prawo do uczestniczenia w czynnościach śledztwa³¹.

Nie oznacza to bynajmniej, że prawo do obrony przysługuje osobie podejrzanej dopiero po przedstawieniu jej zarzutów. W piśmiennictwie wskazuje się bowiem, że „prawo do obrony powinno przysługiwać od podjęcia pierwszych czynności faktycznych przeciwko osobie nawet bez formalnego postanowienia”³². Jak słusznie zauważył Sąd Najwyższy, „korzystanie z prawa do obrony w ujęciu konstytucyjnym nie zależy od pozwolenia organów procesowych, lecz od sytuacji faktycznej i prawnej (procesowej). Nie nadaje go sprawcy czynu według własnej nieograniczonej dyskrecjonalnej władzy organ procesowy, lecz Konstytucja. Zatem w istocie to nie decyzja procesowa, a ocena układu okoliczności i stanu sprawy daje podstawy do twierdzenia, że sprawca czynu zabronionego, jako faktycznie podejrzany, czy też podmiot prowadzonych w rzeczywistości przeciwko niemu czynności procesowych, realizował swoje prawo do obrony”³³.

Cytowane orzeczenie, chociaż zasadniczo dotyczy problematyki odpowiedzialności osoby podejrzanej za popełnienie występku składania fałszywych zeznań (art. 233 § 1a k.k.), doskonale obrazuje relacje zachodzące pomiędzy należytyym zapewnieniem podejrzanemu przysługujących mu gwarancji procesowych a właściwym zastosowaniem instytucji postawienia zarzutów. W swej istocie jest ona bowiem jedną z gwarancji prawa do obrony³⁴. Stąd też, z perspektywy uprawnień procesowych podejrzanego, bardzo istotne jest, aby organ prowadzący śledztwo wykonał opisywaną czynność procesową w odpowiednim momencie.

III. BRAK REALIZACJI OBOWIĄZKU PRZEDSTAWIENIA ZARZUTÓW A PRAWO DO OBRONY

Z treści dotychczasowych rozważań wynika wprost, że określona osoba staje się podejrzanym, jako stroną procesową w procesie karnym, dopiero po dokonaniu arbitralnej decyzji organu procesowego o uruchomieniu instytucji

³¹ Zob. M. Klejnowska, *Informowanie stron o przedmiocie procesu karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2017/7–8, s. 11.

³² P. Wiliński (w:) *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 3, *Zasady procesu karnego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014, s. 1546.

³³ Postanowienie SN z 10.12.2020 r. (I KK 58/19), OSNK 2021/2, poz. 8.

³⁴ P. Wiliński, *Zasada...*, s. 560.

procesowej przedstawienia zarzutów. Jednocześnie dopiero w tym momencie podejrzany może realizować swoje prawo do obrony zarówno w aspekcie materialnym, jak i formalnym, albowiem zgodnie z treścią art. 6 k.p.k. oskarżonemu oraz podejrzanemu (art. 71 § 3 k.p.k.) przysługuje prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy. Niewątpliwie moment wykreowania biernej strony procesowej w oparciu o realizację przez organ ścigania czynności procesowej przedstawienia zarzutów w każdej konkretnej sprawie jest różny i wpływać na niego może szereg różnych czynników, których weryfikacja nie jest możliwa dla podejrzanego lub jego obrońcy w odpowiednim momencie. Chodzi zarówno o stan dowodowy sprawy, prawidłowo przeprowadzoną jego analizę i ocenę przez osobę prowadzącą postępowanie przygotowawcze, możliwości organizacyjne organów ścigania, jak również taktykę procesową organów ścigania. Do czasu przedstawienia zarzutów organy ścigania w ramach postępowania fazy *in rem* mogą podejmować czynności, które są nakierowane na ściganie konkretnej osoby, np. przesłuchanie jej w charakterze świadka, okazanie, oględziny osoby, zatrzymanie, przeszukanie jej miejsca zamieszkania, pobranie od niej materiału dowodowego czy też objęcie jej podsłuchem procesowym – jeżeli ich subiektywna ocena co do zaistnienia przesłanki materialnej rzutu-jącej na konieczność realizacji obowiązku przedstawienia zarzutu będzie negatywna. Dokonana wadliwie przez organ procesowy analiza stanu materiału dowodowego w toczącej się sprawie spowoduje, że moment uzyskania statusu biernej strony postępowania, a w konsekwencji nabycia uprawnień wynikających z prawa do obrony, zostanie sprzecznie z obowiązującymi uregulowaniami procesu karnego odsunięty w czasie³⁵. Skutkiem tego będzie nieprzywracany już stan możliwości realizacji uprawnień wynikających z prawa do obrony przez podejrzanego i jego obrońcę we wcześniejszej fazie postępowania, które powinno toczyć się w formie *in personam*, co w konkretnej sprawie może mieć negatywne konsekwencje dla interesu procesowego biernej strony postępowania, jak również dla wadliwości wydania wyroku w późniejszym jurysdykcyjnym etapie prowadzonego postępowania. Zbyt późne zrealizowanie instytucji procesowej przedstawienia zarzutu nie będzie już spełniało swojej funkcji gwarancyjnej w sytuacji przeprowadzenia większości czynności procesowych, a w szczególności czynności niepowtarzalnych, jak również co do zasady czynności jednokrotnych, takich jak np. realizowane w trybie art. 185a–c k.p.k., które powinny być przeprowadzane w fazie postępowania *in personam*³⁶. Tym

³⁵ Por. D. Gruszecka, *Zasięg prawa do obrony w kontekście odpowiedzialności za fałszywe zeznania*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2010/2, s. 147, która wskazuje w swoim wywodzie, że reakcja organu prowadzącego postępowanie „nie tylko ze względu na celową i niepożądaną opieszałość, ale nawet z przyczyn niezawinionych bezpośrednio przez organ okaże się spóźniona, nie może pociągać za sobą negatywnych następstw dla osób, które pozostają w niewłaściwej dla siebie roli procesowej”.

³⁶ P. Hofmański, S. Zablocki, *Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, Warszawa 2011, w odniesieniu do art. 185a k.p.k., s. 450–451; P. Hofmański, D. Szumiło-Kulczycka, *Prawo do obrony a ochrona pokrzywdzonego przestępstwem – uwagi na tle art. 185a i standardów Europejskiej*

bardziej że decyzja organu prowadzącego postępowanie o przyznaniu statusu podejrzanego zawsze będzie miała charakter decyzji deklaratoryjnej, a nie konstytutywnej, i stanowić będzie jedynie reakcją na stan faktyczny³⁷.

Zgodnie z poglądami wyrażanymi w literaturze³⁸ celem wprowadzenia do procesu karnego instytucji przedstawienia zarzutów było wyeliminowanie z procesu tzw. faktycznie podejrzanego i stworzenie zapory przed pochopnym stawianiem obywatela w stan podejrzenia bez należytej podstawy faktycznej i prawnej. W oparciu o to założenie przyjmuje się gwarancyjność tej instytucji dla osoby podejrzanego, który od chwili pojawienia się jej w toczącym się postępowaniu umożliwia rozpoczęcie wykonywania prawa do obrony. Jednocześnie wskazuje się również³⁹, że obecnie zachodzi rozdźwięk pomiędzy formalno-prawną decyzją o postawieniu zarzutów oraz czynnościami ją poprzedzającymi, nastawionymi na ściganie, a potrzebami gwarancyjnymi. W konsekwencji wyrażony został pogląd⁴⁰, że dla rozwiązania tej sytuacji zachodzi konieczność wyeliminowania z procedury karnej pojęcia osoby podejrzanego.

Z uwagi na zaprezentowane powyżej stanowiska zgodnym mianownikiem do zapewnienia realizacji gwarancji procesowych, wchodzących w skład prawa do obrony, staje się wyeliminowanie z procesu karnego sytuacji występowania osoby faktycznie podejrzanego, który, pomimo prowadzonych wobec niego przez organy procesowe czynności nakierowanych na jego ściganie, nie może podejmować czynności realizujących funkcję procesową obrony, albowiem uniemożliwia mu to bezpośrednio brak wykonania przez organy ścigania obowiązku ustawowego realizacji czynności procesowej przedstawienia zarzutu. Konsekwencje takiego stanowiska organów ścigania są negatywne dla biernej strony postępowania, i to w szerokim zakresie.

Przed wszystkim upodmiotowienie procesowe osoby podejrzanego powoduje, że ze względu na uzyskanie możliwości realizacji funkcji obrony, jako odpowiedzi na zapoczątkowaną funkcję ścigania przez organy procesowe, możliwy jest aspekt prawa do obrony w zakresie realizacji prawa do znajomości stawianych zarzutów, co według W. Daszkiewicza jest podstawowym warunkiem

---

Konwencji Praw Człowieka (w:) W kręgu prawa nieletnich. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Marianny Korcył-Wolskiej, red. P. Hofmański, S. Waltoś, Warszawa 2009, s. 317, pogląd *de lege ferenda* za „potrzebą ustawowego nałożenia na organy ścigania oraz na sąd obowiązku powstrzymywania się z przesłuchaniem małoletniego świadka do czasu wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów, chyba że jego wcześniejsze przesłuchanie jest niezbędne dla biegu postępowania” w odniesieniu do art. 185a k.p.k.

³⁷ D. Gruszecka, *Zasięg...*, s. 146.

³⁸ Por J. Kosonoga (w:) *System Prawa Karnego Procesowego*, red. P. Hofmański, t. 10, *Postępowanie przygotowawcze*, red. A. Stefański, Warszawa 2016, s. 738; F. Prusak, *Problematyka...*, s. 52; A. Murzynowski, *Faktycznie podejrzanym w postępowaniu przygotowawczym*, „Palestra” 1971/10, s. 37, 40 i 43; D. Kaczorkiewicz, D. Tarnowska, *Instytucja...*, s. 139.

³⁹ Ł. Cora, *Dostęp osoby podejrzanego do obrońcy w początkowej fazie ścigania karnego jako element rzetelnego procesu karnego (w:) Quo Vadit Processus Criminalis*, red. R. Olszewski, A. Małolepszy, Warszawa–Łódź 2021, s. 281.

⁴⁰ Ł. Cora, *Dostęp osoby podejrzanego...*, s. 281.

realnej obrony⁴¹. Prawo do informacji o istocie zarzutu, jak i co do kwalifikacji prawnej, które umożliwia podjęcie czynności dla odparcia kierowanego zarzutu, jest nierozdzielnie związane z obowiązkiem organu procesowego do poinformowania podejrzanego o jego uprawnieniach procesowych. Konkretyzacja zasady informacji procesowej została zawarta w art. 16 k.p.k. i stanowi jedną z podstawowych, a wręcz fundamentalnych gwarancji w cywilizowanym procesie karnym⁴². Rzetelność w przebiegu procesu karnego powoduje konieczność zachowania przez organy procesowe lojalności wobec uczestników postępowania, która to zawiera w sobie określony obowiązek wskazywania informacji w przypadku, gdy może to mieć znaczenie dla realizacji przez uczestnika jego praw i obowiązków⁴³. W kontekście momentu początkowego realizacji prawa do obrony na etapie postępowania przygotowawczego niebagatelne znaczenie ma chwila wypełniania obowiązku informacji ze strony organów ścigania względem osoby, w stosunku do której zostały podjęte czynności nakierowane na jej ściganie. Zasada informacji ma swoje szczególne odniesienie do podejrzanego w treści art. 300 § 1 k.p.k., a więc przed pierwszym przesłuchaniem podejrzanego, który nabywa status strony procesowej w ramach realizacji instytucji przedstawienia zarzutów. Przesłuchanie podejrzanego, jako czynność dowodowa, jest realizowane na etapie zawiązania się formalnego trójstronnego układu procesowego⁴⁴ w sytuacji występowania obu stron postępowania przygotowawczego, a w przypadku przestępstw, które naruszają bezpośrednio tylko interes publiczny i nie powodują kreacji czynnej strony postępowania w postaci pokrzywdzonego indywidualnego, przy występowaniu modelu zasadniczego stosunku procesowego w relacji podejrzanym–organ śledztwa lub dochodzenia⁴⁵. Zatem w przypadku konieczności przeprowadzenia pierwszego przesłuchania podejrzanego pouczenie powinno nastąpić bezpośrednio po poinformowaniu podejrzanego o treści zarzutu⁴⁶. Natomiast z uwagi na gwarancyjny charakter terminu do jego realizacji pouczenie powinno zostać dokonane przed podjęciem czynności dowodowej w postaci formalnego procesowo przesłuchania i będzie to również stanowiło o maksymalnym terminie realizacji dokonania pouczenia. W kontekście analizy problemu momentu wykreowania biernej strony procesowej nieodzowne wydaje się w przyszłości podjęcie rozważań, czy w sytuacji świadomego podjęcia przez organy ścigania pierwszej czynności procesowej nakierowanej na ściganie konkretnej osoby, np. zatrzymania czy przeszukania,

⁴¹ W. Daszkiewicz, *Taktyka kryminalistyczna a procesowe gwarancje jednostki i prawa obywatelskie*, „Państwo i Prawo” 1985/3, s. 58.

⁴² K. Woźniewski, *Pouczenie w pierwszym przesłuchaniu w postępowaniu przygotowawczym (art. 300 k.p.k.) jako czynność procesowa w świetle zasady informacji procesowej*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2016/2, s. 125.

⁴³ M. Jeż-Ludwichowska, *Wyjaśnienia oskarżonego a prawo do informacji*, „Palestra” 2003/3–4, s. 47.

⁴⁴ K. Woźniewski, *Pouczenie...*, s. 127.

⁴⁵ M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne. Dzieła wybrane*, red. S. Waltoś, Kraków 2011, t. 2, s. 374.

⁴⁶ K. Woźniewski, *Pouczenie...*, s. 132.

zanim doszło do zrealizowania formalnej instytucji przedstawienia zarzutu – powinno to stanowić również właściwy moment dla respektowania prawnego obowiązku pouczenia uczestnika o przysługujących mu uprawnieniach i obowiązkach. Tym bardziej że pogląd o rozważeniu wprowadzenia obowiązku pouczenia osoby faktycznie podejrzanej był już podnoszony w doktrynie⁴⁷.

Brak realizacji obowiązku przedstawienia zarzutów przez organy procesowe, mimo że sprawca przestępstwa jest już od dawna znany, P. Wiliński określa jako naruszenie prawa do obrony w zakresie prawa podejrzanego do znajomości stawianych zarzutów, które opiera się na przekonaniu, że nie może toczyć się postępowanie karne przeciwko osobie o czyn, którego popełnienie nie zostało jej zarzucone⁴⁸. Jednocześnie wprost wskazuje, że konsekwencją zaniechania ustawowego obowiązku przedstawienia zarzutów, które szczególnie rażąco narusza prawo do obrony, jest to, iż „wszelkie przeprowadzone w tym okresie czynności procesowe, a zwłaszcza dowodowe, w których podejrzanemu nie wziął udziału, choć powinien mieć do tego prawo, uznać należy za wadliwe i wykluczyć ich wykorzystanie w toku dalszego postępowania”⁴⁹.

Natomiast B.T. Bieńkowska⁵⁰ określa wydanie postanowienia o przedstawieniu zarzutów w kontekście wykreowania prawa stron do debaty, jako elementu kontradyktoryjności – wprost wskazując, że „od tej chwili wiadomo, o co toczy się spór”. Dodaje jednocześnie, że „im bardziej zaawansowany tok postępowania dotyczący ścigania określonej osoby, tym bardziej konieczne wydaje się wprowadzenie elementów zabezpieczających interesy jednostki”.

W kontekście powyższych wywodów podnieść należy, że moment zaistnienia w procesie karnym biernej strony postępowania jest niezwykle istotny z punktu możliwości rozpoczęcia korzystania przez podejrzanego z podmiotowego prawa do obrony od najwcześniejszego etapu postępowania przygotowawczego, w szczególności w zakresie udziału w czynnościach dowodowych oraz inicjatywy dowodowej, co sprzyja niewątpliwie jej efektywności. Również w tym kontekście należy mieć na uwadze nowelizacje procedury karnej przeprowadzane w ostatnich latach, których celem zasadniczym jest realizacja szybkości postępowania oraz znaczne poszerzenie praw i gwarancji pokrzywdzonego w procesie karnym. W szczególności chodzi tutaj o wprowadzenie regulacji szczególnych i ochronnych związanych z realizacją czynności przesłuchania pokrzywdzonych w charakterze świadka zarówno w trybie art. 185a, jak i art. 185c k.p.k., a także przesłuchania małoletnich świadków w trybie art. 185b k.p.k. – w jak najwcześniejszej fazie postępowania przygotowawczego, a które to czynności mają z zasady charakter jednokrotny. W tych czynnościach dowodowych na

⁴⁷ K. Woźniewski, *Pouczenie...*, s. 131.

⁴⁸ P. Wiliński, *Zasada...*, s. 275–276.

⁴⁹ P. Wiliński, *Zasada...*, s. 277.

⁵⁰ B.T. Bieńkowska, *Wybrane zagadnienia „Prawa stron do sporu” w polskim procesie karnym (w:) Węzłowe zagadnienia procedury karnej. Księga ku czci Profesora Andrzeja Murzynowskiego, „Studia Iuridica” 1997, t. 33, s. 26.*

etapie postępowania przygotowawczego ma prawo uczestniczyć jedynie obrońca podejrzanego i przez kontrolowanie prawidłowości czynności przesłuchania oraz możliwość zadawania pytań osobom przesłuchiwanym może zabezpieczać interes procesowy podejrzanego, pod warunkiem że zostanie wykreowana bierna strona toczącego się postępowania. Brak realizacji obowiązku przedstawienia zarzutu przez organ ścigania nie tylko uniemożliwia podejrzanemu korzystanie z pomocy obrońcy podczas przeprowadzania czynności przesłuchania pokrzywdzonego w charakterze świadka, ale może również uniemożliwić mu skutecznie ponowienie jej przeprowadzenia na późniejszych etapach postępowania.

Oprócz tego nie bez znaczenia w odniesieniu do odpowiedniego momentu realizacji czynności przedstawienia zarzutów będzie się jawiła realizacja praw osób najbliższych dla oskarżonego w ramach czynności przesłuchania w charakterze świadka wynikających z art. 182 k.p.k., które to prawa są realizowane w fazie *in personam* postępowania przygotowawczego. W szczególności w ramach realizacji szczególnych i ochronnych trybów przesłuchania, realizowanych w ramach procedur art. 185a–c k.p.k. na etapie postępowania *in rem*, będzie miała miejsce problematyka skorzystania z uprawnienia do odmowy składania zeznań przez pokrzywdzonego przesłuchiwanego w charakterze świadka. Również i ten aspekt był już podnoszony literaturze⁵¹, jako dodatkowa okoliczność przemawiająca przeciwko przeprowadzeniu czynności przesłuchania w trybie art. 185a–c k.p.k. na wczesnym etapie postępowania przygotowawczego, kiedy nie została zrealizowana instytucja procesowego przedstawienia zarzutów przez organy ścigania, a w konsekwencji nie występuje w prowadzonym postępowaniu podejrzanego jako strona mogąca realizować przyznane jej uprawnienia procesowe.

Wreszcie moment uzyskania statusu podejrzanego przekłada się bezpośrednio na realizację formalnego aspektu prawa do obrony w konkretnym, toczącym się postępowaniu karnym, które to prawo jest również podporządkowane decyzji procesowej organów ścigania związanej z realizacją instytucji przedstawienia zarzutów. Jest oczywiste, że realizacja prawa do korzystania z pomocy obrońcy – w sytuacji pozbawienia wolności konkretnej osoby, nieposiadającej statusu podejrzanego, w ramach czynności zatrzymania i realizowania w stosunku do niej przez organy procesowe czynności nakierowanych na jej ściganie – doznaje ograniczenia z uwagi na aktualne unormowanie ustawy karno-procesowej. Niewątpliwie punktem rozważań w przedmiotowej problematyce jest stosunek aktualnego normatywnego uregulowania definicji podejrzanego w procesie karnym i jego zgodności w stosunku do dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z 22.10.2013 r. w sprawie dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozba-

⁵¹ K. Fedorowicz, *Przesłuchanie małoletnich i ofiar przestępstw seksualnych*, Warszawa 2020, s. 343.

wieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności⁵² do polskiego systemu prawnego oraz w stosunku do dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2016/343/UE z 9.03.2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym⁵³, jak również w stosunku do standardu konstytucyjnego oraz konwencyjnego wynikającego z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁵⁴. Zgodzić się należy ze stanowiskiem wyrażonym w doktrynie⁵⁵, że aktualny kształt prawa polskiego nie jest zgodny z istotą i sensem przepisów unijnych, w szczególności z uwagi na brak dokonania transpozycji najważniejszych założeń dyrektywy 2013/48/UE, która ustala minimalne standardy dla biernej strony postępowania karnego. Dyrektywa gwarantuje o wiele wyższy poziom ochrony dla podejrzanego, szerzej wyznaczając zakres podmiotowy, jak również gwarantuje szersze spektrum czynności procesowych, przy których powinien być adwokat.

W świetle powyższych rozważań należy skonstatować, że obecny model postępowania przygotowawczego, który nakłada na organy ścigania obowiązek realizacji instytucji przedstawienia zarzutów w sposób zbyt mało skonkretyzowany w odniesieniu do właściwego momentu jego przeprowadzenia, a którego bezpośrednią konsekwencją jest nadanie statusu biernej stronie postępowania, musi budzić sprzeciw w sytuacji braku jego przeprowadzenia i toczenia postępowania w fazie *in rem* pomimo zaistnienia podstaw do formalnego nakierowania postępowania przeciwko określonej osobie. Taka sytuacja nie tylko budzi wątpliwości co do rzetelności prowadzonego postępowania w świetle realnych możliwości korzystania przez podejrzanego z zakresu gwarancji wchodzących w skład prawa do obrony, lecz również musi budzić zastrzeżenia odnośnie do wartości materiału dowodowego pozyskiwanego w tej fazie postępowania bez udziału biernej strony procesowej z uwagi na wadliwe określenie przez organy ścigania jej momentu wykreowania.

IV. SKUTKI PROCESOWE BRAKU NIEZWŁOCZNEGO POSTAWIENIA ZARZUTU

Z zaprezentowanych dotychczas rozważań jednoznacznie wynika, że w przypadku ziszczenia się przesłanek z art. 313 k.p.k. przedstawienie zarzutów jest obowiązkiem, a nie uprawnieniem organów ścigania. Samo obowiązywanie danego przepisu w systemie prawa nie stanowi jednak dla jednostki dostatecznej gwarancji, że jej prawa w konkretnym postępowaniu nie zostaną naruszone. Jak

⁵² Dz.Urz. UE L 294 z 2013 r., s. 1.

⁵³ Dz.Urz. UE L 65 z 2016 r., s. 1.

⁵⁴ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. nr 61 poz. 284 ze zm.).

⁵⁵ H. Kuczyńska, *Bezpośrednie stosowanie dyrektywy UE w sprawach karnych. Skutki braku implementacji dyrektywy UE (w:) Europejskie gwarancje prawidłowego wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych*, red. D. Czerniak, J. Skorupka, Warszawa 2021, s. 76–77.

trafnie wskazał J. Skorupka, należy bowiem dokonać rozgraniczenia pomiędzy dwiema zasadniczymi wartościami – sprawiedliwością proceduralną (będącą ustawowym refleksem konstytucyjnego prawa do sprawiedliwego rozpoznania sprawy) i rzetelnością postępowania, która odnosi się do płaszczyzny stosowania prawa. Na gruncie konkretnej sprawy może się bowiem zdarzyć, że przepisy prawa procesowego, które *in abstracto* spełniają wymogi wynikające z zasady sprawiedliwości proceduralnej, będą stosowane nierzetelnie⁵⁶. Oznacza to, że system prawa karnego procesowego, oprócz ukształtowania poszczególnych instytucji zgodnie ze standardami konstytucyjnymi i konwencyjnymi, powinien zawierać normy chroniące uczestników procesu przed skutkami nierzetelnego postępowania organów procesowych.

Zgodnie z art. 168a k.p.k. dowodu nie można uznać za niedopuszczalny wyłącznie na tej podstawie, że został uzyskany z naruszeniem przepisów postępowania lub za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 Kodeksu karnego⁵⁷, chyba że dowód został uzyskany w związku z pełnieniem przez funkcjonariusza publicznego obowiązków służbowych, w wyniku: zabójstwa, umyślnego spowodowania uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności. Wykładnia językowa rzeczonego przepisu, uwzględniająca standardy konstytucyjne oraz konwencyjne, a także mająca na względzie gwarancyjną funkcję procesu karnego, prowadzi do wniosku, że „wysłowionym tam zakazem dowodowym objęte są następujące grupy dowodów:

- 1) uzyskane z naruszeniem przepisów postępowania w związku z pełnieniem przez funkcjonariusza publicznego obowiązków służbowych;
- 2) uzyskane za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 k.k. w związku z pełnieniem przez funkcjonariusza publicznego obowiązków służbowych;
- 3) uzyskane za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 k.k. i z naruszeniem przepisów postępowania w związku z pełnieniem przez funkcjonariusza publicznego obowiązków służbowych;
- 4) uzyskane za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 k.k., w wyniku: zabójstwa, umyślnego spowodowania uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności”⁵⁸.

Przeprowadzenie czynności procesowych przed postawieniem oskarżonemu zarzutów pomimo ciężącego na organie obowiązku wynikającego z kategorycznego brzmienia art. 313 § 1 k.p.k. uniemożliwia oskarżonemu podjęcie obrony na tym etapie postępowania. Naruszenie to może mieć charakter za-

⁵⁶ J. Skorupka, *O sprawiedliwości procesu karnego*, Warszawa 2013, s. 176.

⁵⁷ Dz.U. z 2022 r. poz. 1138.

⁵⁸ J. Skorupka, *Prokonstytucyjna wykładnia przepisów prawa dowodowego w procesie karnym (w: Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015–2016. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej, red. T. Grzegorzcyk, R. Olszewski, Warszawa 2017, s. 362; wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 22.11.2017 r. (II AKa 224/17), LEX nr 246913.*

równy rażący, jak i nieodwracalny, szczególnie w tych sytuacjach, w których dotyczy czynności niepowtarzalnych. Zasadniczo zatem, mając na względzie treść art. 168a k.p.k., uznać należy, że czynności procesowe przeprowadzone w okresie, gdy osobie podejrzanej, z uwagi na zaniechanie organów prowadzących śledztwo, nie postawiono w odpowiednim terminie zarzutów, prowadzą do pojawienia się w procesie dowodów uzyskanych z naruszeniem przepisów postępowania, w związku z pełnieniem przez funkcjonariusza publicznego obowiązków służbowych, co oznacza, że nie powinny być one brane pod uwagę przy wyrokowaniu.

Rozważyć jednak należy, czy pewne czynności dowodowe, które nie są czynnościami niepowtarzalnymi, takie jak na przykład przesłuchania świadków, nie mogą zostać konwalidowane na etapie postępowania jurysdykcyjnego. Wskazać przy tym należy, że konwalidację należy w tym przypadku ujmować wąsko, jako odzyskanie waloru prawnoprosesowego przez pierwotnie wadliwą czynność, w wyniku uzupełnienia brakującego wymogu prawnego przez uprawniony do tego podmiot⁵⁹. Oczywiście jest, że podczas rozprawy oskarżony (prawidłowo zawiadomiony o jej terminie) zyskuje możliwość zadania pytań przesłuchiwanym świadkom, a także zajęcia stanowiska w przedmiocie ich treści. Nie można przy tym wykluczyć, że czynności przeprowadzone w śledztwie, przed zbyt późnym postawieniem zarzutów, mogą być dowodami korzystnymi dla obrony. Czy zatem w takim przypadku rzeczony środek dowodowy również nie mogą stanowić podstawy wyrokowania?

Odpowiedź na zadane pytanie nie jest prosta. W pierwszej kolejności zaznaczyć należy, że zaprezentowana wykładnia art. 168a k.p.k. ma charakter progwarancyjny, co oznacza, że jego celem jest ochrona obywateli przed skutkami procesowymi niezgodnych z prawem działań organów procesowych. W związku z tym przepis ten zasadniczo nie powinien znajdować zastosowania w sytuacjach, gdy dowód pozyskany wbrew zawartym w nim regułom ma charakter odciążający, ponieważ w takiej konfiguracji w ogóle nie dochodzi do pogorszenia się sytuacji procesowej oskarżonego.

Z kolei w przypadku dowodów obciążających formalne zyskanie przez oskarżonego uprawnień, za pomocą których może on kwestionować wartość takiego dowodu, nie zawsze jest w stanie efektywnie przeciwdziałać skutkom procesowym uchybienia, do którego doszło w postępowaniu przygotowawczym. W tym kontekście wskazać można sytuację, w której świadek w śledztwie, przy zaistnieniu opisywanej w niniejszym opracowaniu konfiguracji procesowej związanej z naruszeniem art. 313 § 1 k.p.k., składa zeznania obciążające oskarżonego, a następnie na rozprawie, która odbywa się kilka lat później, oświadcza, że zdarzenie miało miejsce dawno, nie pamięta jego przebiegu, ale podtrzymuje złożone wcześniej zeznania, ponieważ „jeżeli tak zeznał, to na pewno tak było”⁶⁰. W opisywanej sy-

⁵⁹ K. Woźniewski, *Konwalidacja czynności procesowych w orzecznictwie Sądu Najwyższego w latach 1970–2004*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2005, Tom XIV, s. 1178.

⁶⁰ Na marginesie bieżących rozważań wskazać należy, że sytuacja taka w praktyce często ma

tacji obrona *de facto* pozbawiona jest szans na zadanie pytania zmuszającego sąd do zastanowienia się nad wiarygodnością świadka, ponieważ ten w każdej odpowiedzi powołuje się konsekwentnie na brak pamięci. Nie sposób zatem przyjąć, że powtórne przesłuchanie takiego świadka na rozprawie niweluje negatywne skutki procesowe, wynikające z analizowanego uchybienia. Rozstrzygając analizowaną kwestię, odwołać się należy do oczywistego twierdzenia, że niedopełnienie obowiązków przez organy prowadzące postępowanie nie powinno rodzić żadnych negatywnych skutków procesowych dla oskarżonego, i w związku z tym przyjąć, że dowody takie, jako niedopuszczalne, nie powinny być ujawnione na rozprawie. Warto przy tym wskazać, że Europejski Trybunał Praw Człowieka w swoich orzeczeniach wielokrotnie wskazywał, że pozbawienie oskarżonego możliwości obrony swoich praw na etapie śledztwa może w konkretnym przypadku stanowić naruszenie art. 6 ust. 3 lit. d Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁶¹.

ZAKOŃCZENIE

Czynność przedstawienia zarzutów w polskim postępowaniu karnym kreuje bierną stronę procesu, czyli „wyposaża” osobę podejrzaną w uprawnienia procesowe, za pomocą których może ona podjąć obronę przed stawianymi jej zarzutami, co przekształca ją tym samym w podejrzanego. Dla efektywności tych działań często istotny jest czas, w którym rzeczona czynność zostanie wykonana. Zgodnie z art. 313 § 1 k.p.k. przedstawienie zarzutów powinno nastąpić „niezwłocznie” po tym, jak organ prowadzący śledztwo uzyska dane dostatecznie uzasadniające podejrzenie, że czyn popełniła określona osoba.

Zwłoka w przedstawieniu zarzutów, a więc sytuacja, w której czynność ta następuje z winy organu prowadzącego postępowanie, z uchybieniem terminu w wskazanym w art. 313 § 1 k.p.k., powoduje, że przeprowadzone w tym czasie czynności mogą zostać uznane za dowody niedopuszczalne w rozumieniu art. 168a k.p.k. Stanie się tak przede wszystkim wtedy, gdy uchybienia leżące po stronie organów ścigania prowadziłyby do powstania negatywnych skutków procesowych po stronie oskarżonego.

Problem związany z granicami temporalnymi realizacji prawa do obrony na wstępnym etapie postępowania przygotowawczego był już wielokrotnie sygnalizowany w literaturze przedmiotu oraz orzecznictwie. Toczący się dyskurs konsekwentnie, mimo odmiennych propozycji rozwiązań – czy to przez wprowadzenie nowej, materialnej definicji podejrzanego⁶², czy to nadanie ustawowej definicji osobie podejrz-

---

miejsce przy przesłuchaniach funkcjonariuszy Policji, ponieważ z uwagi na liczbę podobnych gatunkowo zdarzeń po kilku latach nie pamiętają oni poszczególnych interwencji.

⁶¹ A. Lach, *Rzetelne postępowanie dowodowe w sprawach karnych w świetle orzecznictwa strasburskiego*, Warszawa 2018, s. 98–103 oraz wskazane tam orzeczenia ETPCz.

⁶² Por. S. Steinborn, M. Wąsek-Wiaderek, *Moment uzyskania statusu biernej strony postępowania karnego z perspektywy konstytucyjnej i międzynarodowej (w:) Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Piotra Kruszyńskiego*, red. M. Rogacka-Rzewnicka, H. Gajewska-Kraczkowska, B. Bieńkowska, Warszawa 2015, s. 447.

nej i uposażenie jej w określone uprawnienia⁶³ – wskazywał na potrzebę oddzielenia momentu formalnego nakierowania postępowania karnego przeciwko określonej osobie od możliwości realizacji prawa do obrony. Jednakże, pomimo potrzeby wprowadzenia zmian w tym przedmiocie do procedury karnej, do chwili obecnej istota instytucji przedstawienia zarzutów i jej bezpośredni wpływ na możliwość korzystania przez bierną stronę postępowania z gwarancji prawa do obrony nie uległy zmianie.

ABSTRACT

adw. dr Adam Bułat

The author is a doctor of laws, an assistant professor at the Faculty of Law and Economics of the Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, and an advocate at the District Bar Association in Bydgoszcz.

adw. Jarosław Wyrębski

The author is a teaching and research assistant at the Faculty of Law and Economics of the Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, an advocate at the District Bar Association in Bydgoszcz, and a lecturer of trainee advocates.

The procedural consequences of failure to bring charges promptly

The subject of this article is a consideration of the procedural consequences of a prosecutor's failure to formulate charges despite there being statutory reasons for moving from the in rem phase to the in personam phase of the investigation. In particular, the analysis refers to the legal effects of preventing the suspect from acting in the proceedings and exercising their rights during the investigation. It also concerns the consequences of conducting evidentiary proceedings at an inadequate phase of the investigation, precisely because of in rem investigation being conducted without justification when the prosecutor has failed to make the relevant procedural decision.

Keywords: *right to defence, formulation of charges, suspect, exclusionary rule, fair trial*

adw. dr Adam Bułat

Doktor nauk prawnych, adiunkt na Wydziale Prawa i Ekonomii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, adwokat w Kujawsko-Pomorskiej Izbie Adwokackiej w Bydgoszczy.

ORCID: 0000-0002-7012-4207; e-mail: adam.bulat@ukw.edu.pl

⁶³ Por. A. Stefański, *Prawo do obrony osoby podejrzanej* (w:) *Z problematyki funkcji procesu karnego*, red. T. Grzegorzczak, J. Izydorczyk, R. Olszewski, Warszawa 2013, s. 301.

adw. Jarosław Wyreński

Adwokat w Kujawsko-Pomorskiej Izbie Adwokackiej w Bydgoszczy, wykładowca aplikantów adwokackich, asystent na Wydziale Prawa i Ekonomii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

ORCID: 0000-0002-6221-1562; e-mail; jaroslaw.wyrebski@ukw.edu.pl

BIBLIOGRAFIA ZAŁĄCZNIKOWA

Bieńkowska Beata Teresa, *Wybrane zagadnienia „Prawa stron do sporu” w polskim procesie karnym* (w:) *Węzłowe zagadnienia procedury karnej. Księga ku czci Profesora Andrzeja Murzynowskiego*, „*Studia Iuridica*” 1997, t. 33

Cieślak Marian, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984 (w:) M. Cieślak, *Dziela wybrane*, red. S. Waltoś, Kraków 2011, t. 2

Cora Łukasz, *Dostęp osoby podejrzanej do obrońcy w początkowej fazie ścigania karnego jako element rzetelnego procesu karnego* (w:) *Quo Vadit Processus Criminalis*, red. R. Olszewski, A. Małolepszy, Warszawa–Łódź 2021

Daszkiewicz Wiesław, *Taktyka kryminalistyczna a procesowe gwarancje jednostki i prawa obywatelskie*, „*Państwo i Prawo*” 1985/3, s. 58

Fedorowicz Kamil, *Przesłuchanie małoletnich i ofiar przestępstw seksualnych*, Warszawa 2020

Gerecka-Żołyńska Anna, *Przedstawienie zarzutu podejrzanemu w świetle dyrektywy rzetelnego procesu* (w:) *Prawo wobec wyzwań współczesności*, red. P. Wiliński, Poznań 2004

Gruszecka Dagmara, *Zasięg prawa do obrony w kontekście odpowiedzialności za fałszywe zeznania*, „*Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych*” 2010/2

Hofmański Piotr, Szumiło-Kulczycka Dobrosława, *Prawo do obrony a ochrona pokrzywdzonego przestępstwem – uwagi na tle art. 185A i standardów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka* (w:) *W kręgu prawa nieletnich. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Marianny Korcyl-Wolskiej*, red. P. Hofmański, S. Waltoś, Warszawa 2009

Hofmański Piotr, Zabłocki Stanisław, *Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, Warszawa 2011

Jeż-Ludwichowska Maria, *Wyjaśnienia oskarżonego a prawo do informacji*, „*Palestra*” 2003/3–4

Kaczorkiewicz Dorota, Tarnowska Danuta, *Instytucja przedstawienia zarzutów i jej konsekwencje procesowe*, „*Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*” 2011/1

- Klejnowska Monika**, *Informowanie stron o przedmiocie procesu karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2017/7–8
- Kosonoga Jacek** (w:): *System Prawa Karnego Procesowego*, red. P. Hofmański, t. 10, *Postępowanie przygotowawcze*, red. A. Stefański, Warszawa 2016
- Kuczyńska Hanna**, *Bezpośrednie stosowanie dyrektywy UE w sprawach karnych. Skutki braku implementacji dyrektywy UE* (w:): *Europejskie gwarancje prawidłowego wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych*, red. D. Czerniak, J. Skorupka, Warszawa 2021
- Lach Arkadiusz**, *Rzetelne postępowanie dowodowe w sprawach karnych w świetle orzecznictwa strasburskiego*, Warszawa 2018
- Murzynowski Andrzej**, *Faktycznie podejrzany w postępowaniu przygotowawczym*, „Palestra” 1971/10
- Penner Leon**, *O zmianie przepisów Kodeksu postępowania karnego*, „Nowe Prawo” 1956/2
- Prusak Feliks**, *Problematyka określenia momentu stosownego do przedstawienia zarzutów*, „Palestra” 1972/6
- Schaff Leon**, *Nowa reforma postępowania przygotowawczego*, „Państwo i Prawo” 1956/3
- Siewierski Mieczysław**, *Nowa reforma postępowania przygotowawczego i zmiana przepisów o rewizji nadzwyczajnej*, „Nowe Prawo” 1958/4
- Skorupka Jerzy**, *O sprawiedliwości procesu karnego*, Warszawa 2013
- Skorupka Jerzy**, *Proces karny*, red. J. Skorupka, Warszawa 2020
- Skorupka Jerzy**, *Prokonstytucyjna wykładnia przepisów prawa dowodowego w procesie karnym* (w:): *Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015–2016. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej*, red. T. Grzegorzczak, R. Olszewski, Warszawa 2017
- Stachowiak Stanisław**, *Przedstawienie zarzutów w kontekście postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1999/2
- Stefański Ryszard Andrzej**, *Czynność przedstawienia zarzutów*, „Prokuratura i Prawo” 2013/7–8
- Stefański Ryszard Andrzej**, *Prawo do obrony osoby podejrzanej* (w:): *Z problematyki funkcji procesu karnego*, red. T. Grzegorzczak, J. Izydorczyk, R. Olszewski, Warszawa 2013
- Stefański Ryszard Andrzej**, *Skuteczność przedstawienia zarzutów*, „Prokuratura i Prawo” 2013/6

Steinborn Sławomir, Wąsek-Wiaderek Małgorzata, *Moment uzyskania statusu biernej strony postępowania karnego z perspektywy konstytucyjnej i międzynarodowej (w:) Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Piotra Kruszyńskiego*, red. M. Rogacka-Rzewnicka, H. Gajewska-Kraczkowska, B. Bienkowska, Warszawa 2015

Wiliński Paweł (w:) *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 3, *Zasady procesu karnego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014

Wiliński Paweł, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Zakamycze 2006

Woźniewski Krzysztof, *Glosa do postanowienia SN z 24.04.2007 r., IV KK 31/07*, „Gdańskie Studia Prawnicze. Przegląd Orzecznictwa” 2008/1

Woźniewski Krzysztof, *Konwalidacja czynności procesowych w orzecznictwie Sądu Najwyższego w latach 1970–2004*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2005, t. XIV

Woźniewski Krzysztof, *Pouczenie w pierwszym przesłuchaniu w postępowaniu przygotowawczym (art. 300 k.p.k.) jako czynność procesowa w świetle zasady informacji procesowej*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2016/2